ПОЛА ВЕКА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

Европска унија, која данас обухвата 25 европских држава, посебна је творевина, каквој нема поређења у историји. У другој половини XX века и почетком овог, Унија је остворила оно што бројни европски војсковође и освајачи нису успели - ујединила је већи део европског континента. По областима које обухвата или регулише - од пољопривредне политике, трговине, транспорта до питања спољне политике, одбране, правосуђа и многих других, ЕУ подсећа на "супердржаву" - на организацију коју неки пореде са "постмодерним царством". Али то модерно царство није оригинално само по чињеници да нема цара или да су у њега удружене демократске, суверене државе. Оно је необично и по томе што се ради о првој заједници држава у људској историји које су се објединиле сасвим добровољно и мирољубивим путем. ЕУ представља "*најоригиналнији политички изум нашег доба"*.

Разни облици европске сарадње и интеграције данас су уобичајена ствар. Али донедавно није било тако. Све регионалне организације за сарадњу у Европи (поред ЕУ, има их неколико десетина, попут Савета Европе, ОЕБС-а и других) настале су непосредно након Другог светског рата, или нешто касније. Међутим, ни једна од њих није постала толико политички утицајна и економски значајна, колико је то данас Европска унија.

Ове године, у месецу марту, Европска унија (ЕУ) ће прославити тачно пола века од оног дана (25.3.1957) када је у Риму закључен "Римски уговор" којим је створено *"Заједничко тржиште",* односно *Европска економска заједница* (ЕЕЗ) - претходник садашње организације. Међутим, ни ЕЕЗ не представља првобитну организацију, односно првог претходника данашње ЕУ. Данашња "европска кућа" грађена је постепено, по спратовима, деценијама, тј. више од пола века. Прве корене Уније можемо тражити у годинама након Другог светског рата, када је створена "прамајка" данашње европске интеграције - организација која се називала *Европска заједница за угаљ и челик (ЕЗУЧ).*

Од Европских заједница до Европске уније

Давне 1950. године, француски министар Робер Шуман објавио је документ који ће остати запамћен као "*Шуманова декларација"*. Било је то време непосредно после Другог светског рата, када је још увек владало посебно дубоко неповерење између две велике европске нације - Француске и Немачке - које су више од једног века (током XIX и XX века) међусобно ратовале око питања "ко је јачи" и да ли ће пограничне, рајнске области Алзас и Лорен припадати једној или другој држави. Под утицајем идеја о европској интеграцији као најефикаснијем начину да се елиминишу стални ратови у Европи, француски министар спољних послова Шуман је 9. маја 1950. године у историјској декларацији објавио да: *"Француска влада предлаже да се целина француске и немачке производње угља и челика стави под заједничку 'Високу власт', у оквиру организације која ће бити отворена и за остале европске земље"*. Предлог се односио на контролу два, за привреду и рат, стратешка производа: угља (главни енергент тога доба) и челика (главна сировина за израду оружја). Али предлог је имао и далекосежнији циљ, који је јасно наведен: "*овај предлог ће представљати прву конкретну основу једне Европске федерације, која је неопходна за одржавање мира"*. Предлагачи су, готово визионарски предвидели да: "*Европа неће настати одједном, нити у оквиру јединствене, свеобухватне структуре; она ће бити стварана путем конретних резултата, којим се у првом реду постиже солидарност на делу"* .

Немачкој и Француској придружиле су се у почетку још четири земље: Италија, Белгија, Холандија и Луксембург. Европска заједница за угаљ и челик добила је своју администрацију (тзв. *"Висока власт"*, која се данас назива Европска комисија), политички надзор (Савет министара и парламентарну скупштину), судску контролу (Суд правде), као и своје административно седиште (Луксембург). Имала је велики успех, који је подстакао даљу сарадњу у наредним деценијама.

Девети мај, дан објављивања Шуманове декларације, данас се слави као *празник Европе*. Међутим, требало је да прође још много година пре него што је "*мала Европа",* састављена од шест земаља оснивача, добила свој коначни облик. "Очеви Европе", односно западноевропски политичари попут Француза Жан

Монеа, Немаца Конрада Аденауера, Италијана Де Гаспарија, Белгијанца Спака и других, намеравали су осим економске сарадње, већ у почетку отпочну и са пројектима војне и политичке сарадње. Међутим, такви предлози су се у педесетим годинама показали као преамбициозни и прерани. Уместо тога, шест чланица ЕЗУЧ су се усмериле на комплетирање економске сарадње, стварањем још две Европске заједнице економског карактера.

Кључни преговори су отпочели у Месини, Италија 1955 г, а завршени склапањем два уговора у Риму, 27. марта 1957. године. Једна "Заједница" је требало да регулише производњу и трговину атомске енергије (што је требало да осигура заједничку контролу новог извора енергије и оружја - атома). Она је добила назив "Европска заједница за атомску енергију" (или "*Евроатом*"). Друга (односно трећа по реду, ако рачунамо и ЕЗУЧ) "Заједница" је предвидела слободну трговину у свим осталим областима између земаља чланица. Тиме је створено "Заједничко тржиште", односно *Европска економска заједница - ЕЕЗ*. "Мала Европа" шесторке држава чланица је тиме била рођена.

У преамбули (уводу) уговора о ЕЕЗ, стране потписнице су истакле жељу да "*поставе темеље за све блискије заједништво народа Европе"*. Наглашен је заједнички циљ да се "*учврсте мир и слобода"*. Стога земље потписнице *"позивају друге народе Европе, који деле њихове идеале, да им се придруже"*. Заједничко тржиште (ЕЕЗ) је подразумевало стварање царинске уније (укидање царина и препрека у трговини), заједничку пољопривредну политику, заједничка правила о конкуренцији, спољну трговину, саобраћајну политику и друге мере које су омогућиле врло висок раст и јачање привредне сарадње између "шесторке". ЕЕЗ је добила сличне органе као и њена претходница ЕЗУЧ (Комисију, Савет министара, Парламент и Суд). Успех овог подухвата шесдесетих година прошлог века је био толики, да су му се придружиле и земље које су до тада биле скептичне према идеји стварања неке врсте федералне, или наднационалне заједнице држава. Највећи скептик према ЕЕЗ је била Велика Британија, која је ипак 1973. године укључена у три Европске заједнице, заједно са Данском и Ирском. Тако се удружење "шесторке" држава претворило у "деветорку".

У наредној деценији Европске заједнице су се проширили на још три земље југа Европе, које су се претходно ослободиле десничарских диктатура. Грчка се прикључује 1981. године, а Шпанија и Португалија пет година касније (1986).

Тако је "европска кућа", добила дванест становника, а након темеља и приземља, постепено је зидана надградња - спрат, по спрат. Заједнице наизменично пролазе периоде физичког "проширивања" (на нове чланице) и "продубљивања" - на нове политике или области које се заједнички регулишу. "Европска кућа" расте, како у висину, тако и у ширину.

Веома значајан моменат у историји три Заједнице била је одлука да се организују први директни избори за Европски парламент, 1979. године. Пре тога, чланови консултативне парламентарне скупштине били су бирани од стране националних парламената, а не непосредно, од стране грађана.

Од подељене до уједињене Европе

Средином осамдесетих година, тадашњи председник Европске комисије (извшног органа три Заједнице, односно неке врсте заједничке владе), Француз Жак Делор, покренуо је иницијативу за даљу сарадњу "дванесторице". Делор је предложио продубљење економске интеграције стварањем јединственог тржишта (или "унутрашњег тржишта") уместо ранијег заједничког тржишта. Пројект је назван "*Европа 1992. године*" и показао се као пун економски, политички и медијски успех. Не само да је допринео порасту стопе економског раста у Европи, него је подстакао и многе друге европске земље да се окрену ЕЕЗ. Аустрија, Шведска, Финаска и друге земље стају у ред за чланству у три Заједнице (постале су чланице ЕУ 1995. године).

Права револуција у организацији и развоју дотадашњих Европских заједница, настаје онда када је дошло до историјске промене у европском поретку: 1989. године је срушен берлински зид, а са њим и идеолошка и војна подела Европе на социјалистички исток и капиталистички запад. Немачка се уједињује 1990, СССР и Чехословачка се мирно распадају, а југословенска федерација нестаје 1991-1992. године у ватри и крви. У исто време, шефови држава и влада Европских

заједница доносе далекосежну одлуку да битно промене Заједнице. Склапањем уговора из Мастрихта децембра 1991. године настаје Европска унија (која надопуњује раније три Европске заједнице). ЕУ није само облик економске сарадње, него обухвата политичку интеграцију њених чланица у питањима као што су спољна политика, унутрашњи послови, правосуђе, па чак и заједничка одбрана. Предвиђена је и продубљена економска интеграција у облику монетарне уније и заједничке валуте - евра. Истовремено ЕУ изражава своју спремност да постепено у своје окриље прихвати нове државе чланице са истока Европе.

Тако "европска кућа" добија сасвим нови спољни и унутрашњи изглед. "Грађевина" се не може скоро препознати у односу на ону једноспратницу ("малу Европу") из шесдесетих и седамдесетих година XX века. Али истовремено, са ширењем броја становника "куће", они међусобно постају све разноликији, не само по језицима које говоре, него по нивоу стандарда, развијености, као и по очекивањима од тога шта заједнички боравак у европском дому треба да донесе.

Деведесете године Двадесетог века су године даље, опрезне трансформације Европске уније - процес који се наставља и у првој деценији овог столећа (закључени су уговор из Амстердама - 1997 г. и уговор из Нице 2001. године о даљим реформама ЕУ).

Међутим, без обзира на сав напредак, неке дилеме и спорови су присутни од самог настанака Европских заједница, па све до данас. Рат у бившој Југославији показао је ограничења ЕУ да озбиљније реагује и спречи трагичне ситуације, попут ратног сукоба на самом европском прагу. Да ли и колико "Европа" треба да буде "федерална", односно какав треба да буде однос имеђу надлежности држава чланица и Европске уније? Како треба да се развија демократија на тако великом простору, у оквиру организације коју велики број грађана земаља чланица у суштини не познаје и не разуме? Колико још треба да се продубљује економска и политичка интеграција? Како треба да изгледа "европска кућа" на крају њене градње (ако краја уопште има)? - питања су на која дефинитивни одговор није дат.

Будућност Европске уније - како даље?

У току прве деценије овога века, Европска унија бележи нове успехе, с једне стране, али и потресе. У мају 2004. године долази до петог проширења Уније којим се дефинитивно бришу некадашње границе подељене Европе. У ЕУ улази чак десет нових држава - већином са истока- тако да она броји укупно двадесет и пет чланица и скоро пола милијарде становника. Овим је већи део Европе заиста уједињен, чиме су остварени они давни, у почетку сасвим утопијски циљеви оснивача "Европске заједнице за угаљ и челик" и ЕЕЗ. Проширење ЕУ представља велики успех, како за старе, тако и за нове чланице. Некадашње земље источне Европе успеле су да се модернизују своја друштва, да учврсте демократију и поштовање људских права, као и да поправе стандард становништва и конкурентност привреда. Ово је постигнуто и значајном финасијском помоћи коју је ЕУ пружала током више од деценије. Из буџета ЕУ је, на пример, у току десетак година одобрено око 28 милијарди евра бесповратне помоћи (не рачунајући остале кредите и приватне инвестиције) за модернизацију нових чланица ЕУ.

Истовремено, Европска унија се припремала за нову реформу. Након више од две године јавне дебате и преговора, у Риму је октобра 2004. године договорен уговор о "Европском уставу", којим је "Европа" требало да добије ново правно "рухо" за двадесет и први век. "Европска кућа" није, дакле, требало да буде само окречена споља, него и да се битније преуреди изнутра, да добије нове собе, модеран намештај и опрему. Али, њени становници су почели да негодују. Нису сви били задовољни новим ентеријером...У две земље чланице - Француској и Холандији - нови "Устав за Европу" није прихваћен, чиме се дебата о изгледу Европске уније у XXI веку вратила скоро на почетну тачку. План о коначном изгледу "европске куће" није верификован. На прочељу "куће" појавила се пукотина - колико је дубока, питање је које данас многи постављају.

Много је других питања о којима и даље се води дикусија. На који начин треба да се одлучује у проширеној Европској унији, која ће ускоро бројати и више од тридесет чланица (већ данас, након уласка Бугарске и Румуније, од 1.1.2007. године ЕУ има 27 чланица)? Колико утицаја и представника у ЕУ треба да имају тзв. "велике земље", попут Немачке или Шпаније, а колико оне мање, попут Малте или Литваније? Како повећати поверење грађана у органе Уније? Како ојачати глас

и утицај Уније у свету који се драматично и брзо мења? Да ли и којом брзином ће се ЕУ даље проширивати и где су њене крајње физичке границе?

ЕУ функционише као клуб чија правила утичу и на оне земље које још нису добиле "чланску карту". Постојање политичке и економске интеграције земаља ЕУ се на многе начине осећа и у земљама које су њени непосредни суседи - попут наше земље. Иза одредби о добијању визе за пут у неку европску земљу, преко услова извоза робе, програма студенске размене, рада банака, сарадње научника, увођења стандарда за неки производ, правила о заштити животне средине, кредита за изградњу аутопута, начина контроле хране и многих других свакодневних активности, стоје одредбе, мере и правила које је утврдила Европска унија.

Још у Солуну, средином 2003. године, шефови држава и влада ЕУ су изјавили да "*уједињење Европе неће бити коначно док се у њу не укључе све земље Балкана*". За сада, Србија је "потенцијални кандидат" за улазак у ЕУ, али се очекује да ће врло брзо и она ће "стати у ред" (тј. поднети званичан захтев) за пуноправно чланство. "Европска кућа" већ има припремљене темеље за још неколико соба и за нове становнике. Радови су у току.

Нема краја историје. Свакога јутра, људи, па тако и Европљани, морају да изнова одговоре на нека стара или нека нова питања која поставља живот. Европска унија је представљала оригиналан одговор који су Европљани у другој половини двадесетог века дали на нека важна питања: како сачувати мир као највећу вредност? Како превазићи егоизам нација-држава? како развијати пријатељство међу народима? како остварити привредни развој и обезбедити довољну солидарност између богатих и сиромашнијих?

"Европска кућа" данас чека неке нове, младе и телентоване архитекте.

Душко Лопандић

ПРИЛОЗИ

Изводи из *"Шуманове декларације"*
(9. мај 1950)

"Светски мир неће бити сачуван без улагања креативног напора који ће одговорити на опасности које му прете. Допринос који организована и активна Европа може дати цивилизацији је неопходан за одржавање мирољубивих односа. Француска се више од двадесет година залаже за уједињену Европу, са главним циљем да се очува мир. Европа није била створена, и имали смо рат.

Европа неће настати одједном, нити у оквиру јединствене, свеобухватне структуре; она ће бити стварана путем конретних резултата, којим се у првом реду постиже конкретна солидарност. Окупљање европских нација захтева да буде елиминисано вековно супростављање Француске и Немачке. Предвиђени подухват треба у првом реду да се односи на Француску и Немачку. У том циљу Француска влада предлаже да се одмах предузме акција, која се односити на ограничену, али кључну област.

Француска влада предлаже да се целина француске и немачке производње угља и челика стави под заједничку "Високу власт", у оквиру организације која ће бити отворена и за остале европске земље. Заједничка управа производњом угља и челика ће обезбедити заједничке основе за економски развој, прву етапу Европске федерације, и промениче судбину тих региона који су дуго били упућени на производњу материјала за рат, чији су били и редовне жртве.

Солидарност која ће се тако створити у производњи показаће да би било какав рат између Француске и Немачке био, не само незамислив, него и практично немогућ...

...Реализовањем заједничке производње и успостављањем нове Високе власти, чије одлуке ће обавезивати Француску и Немачку, као и земље које има се придруже, овај предлог ће представљати прву конкретну основу једне Европске федерације, која је неопходна за одржавање мира..."

ГЛАВНА ТЕЛА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

Европски Савет

Орган који окупља шефове држава или влада земаља ЕУ, којих је сада укупно 27. Представља неку врсту колективног шефа државе ЕУ и доноси одлуке и смернице о најбитнијим питањима, потпут, на пример, одлуке о даљем проширењу ЕУ и слично. Састаје се два пута годишње или чешће.

Савет министара ЕУ

Орган у коме се доносе прописи који важе као "закони" у земљама ЕУ. Сачињавају га по један представник (министар) из држава чланица ЕУ. Одлуке у Савету министара се доносе већином гласова, а у неким случајевима једногласно. Саветом руководи земља која је "председавајући" ЕУ за период од шест месеци. Тренутни председавајући је Немачка, коју ће заменити Португалија, а затим Словенија, па Француска .

Европски парламент

Представља "глас грађана" земаља ЕУ, док је Савет министара "глас држава чланица". Чланови ЕП (има их 786) се бирају на директним изборима који се одржавају истовремено у свим земљама чланицама. ЕП у сарадњи са Саветом министара усваја прописе ЕУ, разматра политичка питања и може да смени Европску комисију.

Европска комисија

Извршни орган ЕУ, "Комисија" број 27 чланова који треба да делују независно и у интересу Уније као целине. Европска комисија подноси предлоге прописа Савету и Парламенту, контролише примену права ЕУ у земљама чланицама, представља Унију у међународним односима и др.

Европски суд правде

Суд је главни правосудни орган Уније који даје тумачење уговора и прописа ЕУ, решава спорове између држава чланица или органа ЕУ. Има седиште у Луксембургу.

Хронологија развоја ЕУ

1948.
7-11. мај - Конгрес у Хагу је окупио око 800 представника европских држава и друштва, невладиних организација, политичара - заговорника стварања европске федерације - усвојена декларација са предлогом о европској федерацији.

25. октобар - створен је Европски покрет - водећа невладина организација која промовише европско уједињење.

1950.
9. мај - "Шуманова декларација" -дан Европе.

1951.
18. април- у Паризу потписан уговор о оснивању Европске заједнице за угаљ и челик између шест земаља чланица (Француска, СРН, Белгија, Холандија, Италија, Луксембург)

1957.
15. март - у Риму потписани уговори о оснивању Европске економске заједнице и Европске заједнице за угаљ и челик (исте чланице као и ЕЗУЧ)

1963.
22. јануар - "Јелисејски споразум" између Француске и Немачке о њиховој блиској међусобној сарадњи.

1965.
8. април - закључен уговор којим су обједињени органи три Европске заједнице: Савет министара, Комисија, Парламен и Суд правде.

1968.
1. јули - комплетирана царинска унија шест чланица ЕЕЗ.

1973.
1.јануар - прво проширење - Велика Британија, Данска и Ирска постају чланице Европских заједница.

1979.
13. март - почео да функционише "европски монетарни систем".

7. јуни - први директни избори за Европски парламент (мандат чланова Парламента је 5 година).

1981.
1. јануар - Друго проширење - Грчка је постала 10. чланица Европских заједница.

1985.
14. јуни - закључење споразума из Шенгена којим су елиминисане контроле на унтрашњим границама између потписница споразума.

1986
1.јануар - Треће проширење. Шпанија и Португалија ушле у Европске заједнице.

17. фебруар - закључен "Јединствени европски акт" о реформи Европских заједница (на снази од 1. јула 1986)..

1989
9. новембар - отварање Берлинског зида.

1990
3. октобар - уједињење Западне и Источне Немачке.

1991
25. фебруар - укинут Варшавски пакт.

16. децембар - декларација земаља ЕЕЗ о условима за признавање република СССР и СФРЈ.

1992
7. фебруар - потписан уговор из Мастрихта о стварању Европске уније (ступио на снагу 1. новембра 1993).

1993.
1. јануар - заокружено "унутрашње тржиште" земаља ЕУ.

1994.
1. јануар - створен "Европски економски простор" између ЕУ и земаља "Европског удружења за слободну трговину"

1995.
1. јануар - Четврто проширење - улазак у ЕУ Аустрије, Шведске и Финске.

26. март - ступили на снагу споразуми из Шенгена.

1997
2. октобар - закључен уговор из Амстердама о реформи ЕУ (на снази 1.маја 1999).

1999
1. јануар . почетак треће фазе економске и монетарне уније у ЕУ.

2000
23. март - Европски савет усваја "Лисабонску стратегију" о јачању конкурентности привреда земаља ЕУ и о информатском друштву.

2001
7. фебруар - потписан уговор из Нице о даљој реформи Европске уније (на снази 1.2.2003).

2002
1.јануар - увођење евра као једине валуте у 12 земаља чланица ЕУ (евро још не важи у Великој Британији, Шведској, Данској и новим чланицама ЕУ)

2004
1. мај - Пето проширење - у Европску унију укључено 10 нових чланица: Чешка, Словачка, Мађарска, Словенија, Пољска, Литванија, Летонија, Естонија, Кипар и Малта.

29. октобар - у Риму потписан уговор о "Уставу за Европу" (није ступио на снагу)

2005

29. мај - 1. јуни - у Француској и Холандији негативни резултати референдума о "Уставу за Европу"

2007
1.јануар - Румунија и Бугарска улазе у ЕУ
1. јануар - Словенија постала 13. чланица која увела "евро"

СВА ПРОШИРЕЊА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

Земље "оснивачи" Европских заједница ("шесторка") - 1951/1957 г.
Француска, Немачка, Италија, Белгија, Холандија, Луксембург

Прво проширење (1973 г. - девет чланица):
Уједињено Краљевство, Данска, Ирска

Друго проширење (1981 г. - десет чланица):
Грчка

Треће проширење (1986 г. - 12 чланица):
Шпанија, Португалија

"Невидљиво" проширење (1990 г):
Уједињење Западне и Источне Немачке (ово проширење ЕЕЗ се обично не рачуна јер није утицало на организацију и број држава Заједнице)

Четврто проширење (1995 г.- 15 чланица):
Аустрија, Шведска, Финска

Пето проширење (2004 г. - 25 чланица):
Пољска, Литванија, Летонија, Естонија, Чешка, Словачка, Мађарска, Кипар, Малта, Словенија

Допунско пето проширење (2007 г. - 27 чланица):
Бугарска, Румунија

Званични кандидати за чланство ЕУ (2007 г):
Турска, Хрватска, Македонија

"Потенцијални кандидати" за чланство ЕУ (2007 г):
Србија, Црна Гора, Албанија, БиХ
(појам *"потенцијални кандидат"* значи да су највиши органи ЕУ, попут Европског савета у начелу подржали могућност да наведене земаље у будућности постану чланице ЕУ - када се за то испуне услови)